

חידושי הרשב"א

על הש"ס

לרבינו שלמה בן אברהם בן אדרת

יו"ל על-פי כתבי יד ודפוסים ראשונים
עם הערות והארות ציונים ומראה מקומות

על-ידי

"מכון אור"

מכון להוצאת ספרי ראשונים

ירושלים

ירושלים, תש"מ

3

בקורא. רבי אלעזר סליק מבקרא לר"ש בר אבא א"ל כגון דאנא תשיש ואנא קרי שמע ומתנמנס נפק אנא ידי חובתי א"ל אין. רבי ירמיה בעא קומי ר' זעירא כגון דר' אלעזר ידע דר"ש בר [א]בא מדקדק במצותיה סגין הורי ליה אי כגון דהוא תשיש הורי ליה. א"ל בפירוש פליגין דרבי אלעזר אמר יצא ורבי יוחנן אמר לא יצא, מה פליגין בק"ש מפני שהיא עשויה פרקים פרקים אבל בהלל וקריאת מגילה אף ר' אלעזר מודי. ע"כ גירסה ירושלמית⁸. וקיי"ל כר' אלעזר דירושלמי ואפילו במגילה דר' מונא הוא דאמר בפ' הקורא את המגילה [יה, ב] [אף] בסירוגין אם שהה כדי לגמור את כולה לא יצא, וכבר אידחיה הא דרבי מונא התם מהלכתא. ואלא מיהו לגבי קרית שמע איכא מרבוותא ז"ל דפסקו כמ"ד אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. ובמקומה בפרק מי שמתו⁹ נכתוב בה בסעייתא דשמיא. גמרא, בקורא להגיה. פירשו רב האי ורש"י ז"ל לפי שצריך לכיין מיהא לקריאה, וכ"כ הר"י בן גיאת ז"ל דהויא ליה כוונה זו כנתכוון שומע לישמע ומשמיע להשמיע שאינה כוונה גמורה אלא שצריך מיהא כוונת שמיעה¹⁰. ויש מי שפירש¹¹ קורא להגיה שקורא התיבות ככתיבתן בהסרות ויתרות ואם קרא כן לא יצא עד שיתכוין ויקרא כקריאתו, ואינו מחזור דהא פשיטא שאם קרא ככתיבתן דלא יצא והראשון עקר. ורבנן סברי לה כרבי יהודה¹² דאמר קורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא. ונ"ל דלאו דוקא כרבי יהודה קאמר דהא למסקנא [לקמן טו, א]

→ לימא קפבר רבי כל התורה בכל לשון נאמרה. כתב רבינו האי גאון ז"ל לכולן ברור שלא כתב משה את התורה אלא בלשון הקדש כסדר הזה שהוא בידינו בלא שינוי, אלא כד הו אומרינן הנאמרו לו עוד תרפיה בלשון אחר אם לאו ע"כ. ורש"י ז"ל פירש בפרק שני דמגילה לקרות בספר תורה¹³. והקשו עליו שלא מצינו שתהא קריאת ספר תורה מן התורה, אלא א"כ יאמר רש"י ז"ל שתהא קריאת הפרשיות כגון פרשת פרה ופרשת זכור וכיוצא בהן מן התורה¹⁴. והנכון שנאמר דהיינו כל הקריאות שאדם חייב לקרות כגון מקרא בכורים ודווי מעשר ומקרא הליצה וכל אותן שנשנו בסוטה [לב, א] ואותן שאמרו שם שנאמרינן בלשון הקדש לרבי היו צריכין לידרש מן המקרא, אבל אותן שנאמרינן בכל לשון אין צריכין לידרש שכך דינו. ולרבנן אותן שנאמרינן בלשון הקדש אינן צריכין קרא אבל איך צריכי קרא. ואותן פסוקים שמביא לשם לנאמרינן בכל לשון ולנאמרינן בלשון הקדש. י"ל דלרבי אותן פסוקים שמביא לנאמרינן בכל לשון לא צריכי להאי ודריש להו לדרשא אחרינא. וכן נמי רבנן אותן פסוקים שמביא לנאמרינן בלשון הקדש כדרשינן כל חד וחד הכא שמע וכן והיו.

השמעת און לכתחילה ויליף לה משמע. ועיין מש"כ בזה בשאגת אריה ריש ס' ז. [ופלא שלא הביא דברי רבינו] ובביאור מרדכי אות ה', טו"א מגילה יז, א, ד"ה ורבנן וצל"ח על אתר. 13 רש"י במגילה שם בד"ה בכל, לא הוסיף על מה שכתב כאן בד"ה בכל לשון, אולם עיין רש"י סוטה לג, א בד"ה כל שכתב: „כל התורה בכל לשון נאמרה לקרות בבית הכנסת“. וכן הוא בתרי"ת. 14 נראה דכוונה לפרשת שקלים [וכן מדקדק בא"ר תרפ"ה ס"ק כ] וכן מבואר בתרי"ת [רק בגדפס מחדש. וכ"כ בשמו במחזיק ברכה ס' קמו שראה כן בתוס' ר"י כתי"ו].

משערין באדם בינוני, ודוחק. 8 בירוש' לפנינו ישנם שנויים קלים. [במקום רב הונא בשם רב — רב חונא בשם רב הונא. במקום ר' בון — ר' אבין. במקום כגון = בגין ועוד]. 9 לקמן כג, א, ד"ה ופסק גאון. 10 עיין מה שפירש רש"י ר"ה כת, ב, ד"ה קורא להגיה. וע"ע במלחמות שם. [ובטו"א שם סד"ה בקורא להגיה דחה פירוש זה]. 11 תוס' ד"ה בקורא להגיה, ועיין בטו"א הנ"ל. ובדברי דוד על אתר. 12 בגמ' הגירסא: סברי לר' כמ"ד וכו' וא"כ י"ל דהכונה לר"מ. ומהתוס' סד"ה ותכמים משמע דס"ל דתכמים דהכא כר"י ס"ל דלא השמיע לאזנו יצא. ודבריהם צ"ע דהא לר"י נמי בעי

יג, ב] ז
הלב דבר
וכדאמר
שילא²
וכוונה זו
כיון יצא
כוונה³ ו
אפילו ב
צריכות
כיון לכו
במתניתין
לא יצא,
צריכות
לכתחלה
ותמהני
הקורא א
שהוא ש
אם לא
כדרכו א
כי דייקו
כוונה א
ובפסוק
מפסוק ר
היה אפע
את שמע
בכולי ק
בעינן ש
פסק תרו
אבל בתו
דתניא ד
שיכוין
יהודה א

[יג, ב]
אילא ב
רב יצחק
ש שם.
כה, ב. [ו]
ס"ל דמצו
בזה בראש
ברורה ס'
במפסקו
דמדברי
שמים בד

Asher ben Jehiel, ca. 1250 - 1327

תוספות הרא"ש

לרבינו אשר ב"ר יחיאל

מסכת ברכות

יו"ל על-פי כתבי-יד
בצירוף מבוא, ציוני מקורות,
מקבילות, הערות ובאורים

מאת

הרב ישראל סקלר

הוצאת מוסד הרב קוק • ירושלים

5

ואפילו לקריאה אינו מתכוין, ור"ל דלא יצא [ידי קריאה], ואין צריך כוונה¹². ור"ח פי' בקורא להגיה כלומר כמו חסרות ויתרות, מזוות ולטטפת, כאדם המגיה ומדקדק לכתוב ע"פ המסורת¹³.

וחכמים אומרים בכל לשון. נראה דהלכה כחכמים¹⁴ דקיי"ל¹⁵ הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו, ועוד דקאמר בסמוך ורבנן סברי לה כמאן דאמר לא השמיע לאזנו יצא והכי פסקינן הלכתא לקמן¹⁶, ועוד¹⁷ דקאמר הכא ורבי סבר לה כר' יוסי דאמר לא יצא, ולקמן¹⁸ על מילתא דר' יוסי גופיה קאמר ור' יוסי תרתי שמעת מינה לפי שלא היה רוצה לחלוק על רבנן דהילכתא כותיהו¹⁹.

כל התורה כולה בכל לשון נאמרה. פרש"י בפ"ב דמגילה²⁰ לקרות בס"ת, וקשה²¹ דלא אשכחן שתהא קריאת התורה מן התורה²²,

מיהו אפשר שיש קריאה שהיא מן התורה כגון פרשת זכור²³ ופרשת פרה אדומה²⁴ וכיוצא בהם, ונראה לפרש בכל לשון נאמרה כל קריאות שצוה הכתוב צריך לומר בלשון הקודש, כגון מקרא בכורים ידו מעשר (ומקרא מגילה) ותליצה²⁵ כולם בלשון הקדש, למ"ד בלשון הקדש נאמרה.

עד כאן מצות כונה. פי' עד בכל מאדך, ששני פסוקים אלו מדברים ביחוד השם באהבתו וביראתו²⁶.

[יג, ב] הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך. דאי כדקאמרת הוה ליה למכתב אשר צויתך, מצוך משמע מה שיש לו לומר, ומ"מ האלה איצטרך למעוטי פרשה שניה²⁷.

לומר שתהא שימה כנגד הלב. פרש"י על גובה היד כנגד הלב על קיבורת הזרוע והיינו למעלה

ואיך יכולה להאמר בכל לשון, וצ"ע. 20 יז, ב. ושם אינו ברש"י לפנינו, ברם כעיי"ו רש"י בסוטה לג, א. ועיין שפת אמת במגילה שם. 21 כה"ק תוד"ה בלשון, הרשב"א וש"י. 22 דבב"ק פב, א מוכח דקריאת התורה בשבת זוהי תקנת משרע"ה, וראה מסכת סופרים פ"י ה"א, ובירוש' סופ"ד דמגילה דמשה תיקן שיקראו בשבתות ויו"ט וראשי חודשים, אכן הריטב"א במגילה שם כתב מחמת קושיא זו דקריאת התורה בציבור בשבתות ויו"ט היא מה"ת, וכ"ד הב"ח או"ח סי' תרפ"ו, וכ"כ התשב"ץ ח"ב סי' קסג. 23 כה"ד השו"ע באו"ח סי' תרפ"ה דקריאה זו בציבור היא דאו"י, וכ"כ המג"א שם, אכן מספר המצוות לרמב"ם קפט, ובפ"ה מהל' מלכים ה"ה משמע דהחיוב הוא מדאו"י לזכור תמיד מעשה עמלק אבל אין חיוב דאו"י לקרוא בציבור, וראה עיניים למשפט. 24 כ"כ בשו"ע או"ח סי' קמו, וראה ב"י שם דכ"כ בפסקי רבינו ומג"א סי' תרפ"ה משם פסקי תוס', ועיין בהגהות הגר"א דנוסחא משוכשת נודמנה לכ"י בתוס', וליתא בפסקי הרא"ש ודלא כמ"ש הב"י בשמו, ולפינו בתוספותיו נמצא כן, וכ"כ בתוס' רי"ח וברשב"א. ועיין במחזיק ברכה להחיד"א סי' קמו ובספר פתח עינים דמוכח מתוס' ישנים דאפשר שגם פרשת שקלים ופרשת החודש הן דאו"י, ובארצה"ח סי' א כתב דמ"ש הראשונים דפי' פרה דאו"י היינו רק בזמן המדבר שהם היו אלו שחייבים לזכור עון העגל, ופרה כנגד עון העגל ניתנה. 25 ברשב"א במגילה שם נוסף: פרשת הקהל וי"א פרשת שוטרים. 26 כ"כ תוד"ה עד, וראה תוס' רי"ח דרש"י לא פי' כן. 27 כ"כ תוד"ה

7ע

מן האציל, ויש ש בקנה והוא הפרק נראה לר"ח²⁹ זו של יד כנגד הלב אם לא שיניחם מן האציל, ועוד: זרוע³⁰, זרוע הו כמו שמוכח במס רמ"ח איברים שנ היר ששה בכל אצ אחד בזרוע וארבע כדאיתא בערכין פ שזרוע הוא בין באיוב³³ כתפי מ תשבר. עד כאן כונת ה ראשון הוא קבי כרבא דבתראה ד ובלבד שלא יחנ באל"ף דהוה מש אימא עד על לב אם היה יושב עו

אשר ותוס' רי"ח. ד"ה קיבורת. 30 מנחות מג, ב במצות תפילין בראש וקושרו בזרועו במקו זרוע פטור מן התפי 33 לא, כב. 34 סק"א דכרוך שם 35 כ"כ תוס' ותו דהראב"ה הביא דין ה"א. 37 כה"ד או"ח סי' סג ס"ג, ויטרי והרא"ה דעד כוונה קיימי לן כרב שלא יראה כקורא ד דכתיב ובלכתך בדר דפסק דצריך לעמוד סק"ד שתמה כן. כב. 40 עיין ב חזון וגומרה שמעיני לו לקרוא ק"ש וברנ הרא"ה, דתקנת חז' ונמצא דלדעתם היו

באו להוכיח מזה דמצוות צריכות כוונה, ומבואר דלדעת הרשב"א אם כיוון לקבלת מלכות שמים יש כאן ודאי גם כוונה לצאת ידי המצוה. ומדברי רבינו יש סמך למ"ש הצ"ח בריש פרקין דעיקר החידוש במשנה שיוצא ידי ק"ש ע"י פסוק ראשון של שמע ישראל בלבד, דאי נימא שקורא כל הפרשיות הרי אומ' ברוך שם כבוד מלכותו וכו' וזה אינו כתוב בתורה וע"כ שאם אמרו שכיון לצאת ידי מצוות ק"ש, ודבריו נסתרים ממ"ש הרשב"א דמייירי שקרא כל הג' פרשיות, ברם לפי מ"ש רבינו משמע דמייירי כאן רק בפסוק ראשון. 12 כלומר, א"צ כוונה לצאת ידי המצוה אם כיוון לכו לקרות ולא להגיה. ועיין ברמב"ם פ"ב מק"ש ה"א דפסוק ראשון צריך לכיון, והשאר יצא אפי' בקורא להגיה, וראה סף משנה שם. 13 כ"כ תוד"ה בקורא, משום דלא נראה להם פרש"י, וראה מ"ש בצל"ח לבאר כשיטת רש"י, ומה שקשה על פי ר"ח. וראה רש"י ראש השנה כח, ב ד"ה קורא. 14 עיין בב"י או"ח סי' סב דכתב הכל-בו משם הרי"ף דה"מ בציבור אפשר לומר בכל לשון אבל ביחיד אינו יכול לומר רק בלשון הקודש והרבה לחמוה עליו. 15 כתובות כא, א. 16 טו, ב. 17 ראה זו כתבה תוס' רי"ח, וליתא בתוד"ה וחכמים. 18 טו, א. 19 עיין בכיאוור הלכה סי' סב דנ"ל דנקראת בכל לשון דוקא אם אנשי אותה המדינה מדברים כן, אבל אם רק הוא לבדו ועוד כמה יחידים מדברים באותו הלשון אין זה נחשב ללשון שיוכל לקרוא בו ק"ש. ועיין בסוטה לב, א במשנה דפרשת סוטה נאמרת בכל לשון, ולכארי' כבית המקדש היה לשון הקודש

6

ספרי הלבושים

לבוש החוד

הוא לבוש השני מעטרה לבושי מלכות
אשר חבר הגאון מוהר"ר מרדכי יפה זללה"ה

וקרא שמו

לבוש החוד

על שם הפסוק

ומרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות וחוד וגו'

והוא כולל

כל הדינים הכלולים בחלק הראשון מטור האורח חיים
וטעמיהם והוא אשר קראו לבעל הטור סדר היום

[נוסח הסעיף מהדפוסים הראשונים]

סימנים תכט - תרצז

מהדורה מחודשת מסודרת מחדש

באותיות מאירות עינים ברוב פאר והדר.

מוגהים ומתוקנים בהגהה מדוייקת עפ"י כל הדפוסים הראשונים
וכתבי יד. פיסוק וקיטוע מדוייק, והדגשת כל הלכה בנפרד
הוספת אלפי מראי מקומות ופענוח ראשי התיבות

ועליהם חונים

חיבור חדש של אלפי הגהות והערות והיקונים

ממון הגאון הקדוש ר' אברהם אזולאי זצוקלה"ה

בעל החסד לאברהם - זקנו של החיד"א

אשר הועתק מכתב יד קדשו בגליוני הלבושים

מלבושי יום טוב

להגאון רבי יום טוב ליפמאן הלוי העלר זצוק"ל בעל התוס' יו"ט

אליה רבה - אליה זוטא

לרבינו הגאון מוהר"ר אליה שפירא זצוק"ל אב"ד טיקטין

מעובדים מחדש בתיקוני אלפי טעויות,

ציוני אלפי מראי מקומות והגהות והערות

ובסופו ילקוט הערות והגהות מכתבי יד גדולי ישראל

קורין פרשת זכור, וברביעית שהוא י"ה בו פרשת פרה, ובחמישית שהוא כ"ה בו פרשת החדש. ואם חל יום ב' דר"ח ביום שיש, קורין פרשת שקלים קודם ר"ח שהוא כ"ה בשבת, ושנייה שהוא ב' אדר מפסיקין. ובשלישית שהוא ט' בו פרשת זכור, וברביעית שהוא ט"ו בו מפסיקין, ובחמישית שהוא כ"ג פרשת פרה, ובששית שהוא ר"ח ניסן פרשת החדש. וסימן זמ"ו ב"ו ד"ד ובי"ו. פירוש כשחל ר"ח בשבת או מפסיקין ט"ו בו וזהו סימן זמ"ו. וכשחל ביום ב' מפסיקין ו' בו וזהו סימן ב"ו, וכשחל ביום ד' או מפסיקין בד' בו וזהו סימן ד"ד, וכשחל ביום ו' או מפסיקין ב' בו הפסקות אחת ב' בו ואחת ט"ו בו, וזהו סימן ובי"ו, ובהפסקה שנייה אומרים יוצר את פני המלך, אופן שמך לעד, וזוה"ה' אלהי הצבאות. יא ולמ"ד ששתי הפרשיות דאורייתא והם פרשת זכור ופרשת (ט) פרה אדומה, צריכין בני היישובים שאין להם שם מגיין עשרה לכא לכתי כנסיות שיש שם מגיין עשרה בשבתות הללו, כדי לשמוע פרשיות אלו בקהל עם ברכותיהם וקריאתן מתוך הס"ת כיון שהם מדאורייתא, ואם אי אפשר להם לכא לפחות יהיו שיקראו אותם בניגונם ומעמם. ארבע פרשיות אלו ברוב השנים הפשוטות דרכן לבא מפרשת משפטים ואילך, ובשנת העיבור אינם מתחילין עד פרשת ויקהל או פקודי, וא"כ בשנים הפשוטות נדחו ההפטרות השייכות לאלו הפרשיות, ובשנים מעוברות מפטירין כ"י לפרשת משפטים בירמיה (ו, ה)

הדבר אשר היה אל ירמיהו וגו' בירושלים לקרא להם דרוז לשלח איש את עבדו וגו' (י) שהוא מעין התחלת הפרשה. לפרשת תרומה מפטירין במלכים (א ה, טו) וה' נתן חכמה לשלמה וגו', שהוא מדבר מבניין בית המקדש מעין הפרשה המדברת במלאכת המשכן. לפרשת תצוה מפטירין ביחזקאל (מ, יז) אחת בן אדם הגד את בית ישראל את הבית וגו' עד סוף ההפטרות המדברת בחינוך המזבח ושבעת ימי המלוואים, שהוא מעין סוף זה הפרשה. לפרשת כי תשא מפטירין במלכים (א יח, א) ויהי ימים רבים ודבר ה' היה אל אליהו וגו' עד ה' הוא האלהים, שהיא מדברת מענין תוכחות אליהו על עוכם את ה' ועבדכם את הכעל, שהוא דוגמת תוכחת משה את ישראל על מעשה העגל שבפרשה. לפרשת ויקהל מפטירין במלכים (א יז, א) ויעש חירם וגו', שהוא מדבר בחזרה כל מה שנעשה בבנין בית המקדש, שהוא דוגמת חזרת כל מה שנעשה בבנין בית המקדש, שהוא דוגמת חזרת מלאכת המשכן בזה הפרשה. כ"י לפרשת פקודי (ה) מפטירין במלכים (א יז, א) ותשלם כל המלאכה וגו', וכל מה שאירע בהשלמת בנין בית המקדש, כי מלא כבוד ה' את בית ה', שהוא מעין השלמת מלאכת המשכן שבפרשה. לפרשת ויקרא מפטירין בישעיה סימן מ"ג (מא) עם זו יצאתי לי וגו', שהיא מדברת בתוכחות ישראל שטוב להם לשמוע בקול ה' ולא יצטרכו להביא קרבנות, משיחמאו וביאו קרבנות הנאמרים בפרשה.

מלבושי יו"ט

[ד] ופפטרין במלכים. ראיתי דרשות הר"ש סימן ע"ז להפטר לאלה פקודי שכן שקלים ופרשת זכור ועש חירם וי פקוקים מושלם כל המלאכה משום דהו גמר מלאכה, ולא אמרינן כל ופשלם ולא ועש חירם, דאם כן לא אשכחן לה שאמר ועש חירם, אבל ופשלם אפילו דאין אומרים אותה בכלן נמצא שאומרים אותה בטובות בסוף עכ"ל:

אליה זוטא (ט) כ"כ כ"י סימן קמ"ז מתוס' ריש פרק היה קורא, אבל במטה משה כתב בשם חכמת שלמה דטעות סופר יש בתוספות, וכן בלחם חמודות דף ג"ט כתב לא ידעתי אנה מצאו זה, גם לא ידעתי כמו דקאמרי לאחויי מאי ע"כ. ולענין יש לזהר שהרי בתרומת הדשן סימן ק"ח הכיאר דברי תוס', גם מצאתי בחידושי רשב"א שם זה לשונו כגון פרשת פרה ופרשת זכור וכיוצא בהן עכ"ל. ופירושו נ"ל דר"ל גם על פרשת שקלים וחדוש. גם צריך עיון בתוס' מגילה דף י"ז (ע"ב) ד"ה כל זכור שכתבו וקשה שהרי קריאת התורה אינה דאורייתא לבד פרשת זכור ע"כ, מאי מקשים דילמא קאי על פרשת זכור כדמשני תוס' בברכות. ואפשר דמשום פרשה אחת לא יאמר כל התורה בלשון קודש נאמרה, ולפי זה מוכח נמי שאין טעות סופר בתוס' ברכות דאם כן לא משני תוספות כלום ודוק. ועיין בשל"ה דף ר"ס דכתב שאף שארבע פרשיות הן דרבנן יש לזהר בהן יותר מפרשיות של כל השנה. והנה הבי"ח תמה מב"ק דף פ"ב דמשה תיקן כמדבר שיהיו קורין בתורה, הרי דכל השבחות מן התורה הוא ע"כ. ואשתמיט ליה סמ"ק סימן קמ"ט וכ"מ בכסף משנה פ"ג דחנוכה דמ"מ תקנתא דרבנן הוי. וראיתי בספר תורת חיים שם שפירש דמשה לא חיקן אלא אחר מיתת משה ע"ש, ותימה דאשתמיט ליה ירושלמי והרי"ף פרק הקורא עומד ורמב"ם פרק י"ב מהלכות תפילה וסמ"ק וכסף משנה שם שכתבו משה תיקן לישראל זכור וכמ"ש הבי"ח. ולענין דין אב הרחמים נוהגין בארבע פרשיות כמו בשאר שבחות: (י) עד מאין יושב ומסיים פסוק כה אמר וגו' גם זרע וגו' ע"י סימן ל"ג:

אליה רבא

על פרשת זכור כדמשני תוס' בברכות שם. ואפשר דמשום פרשה אחת לא יאמר כל התורה בלשון קודש נאמרה. ולפי"ז מוכח נמי שאין טעות סופר בתוס' בברכות, דא"כ לא משני תוס' כלום ודוק. ובשל"ה דף ר"פ (ריש מפנה מגילה) כתב שלף [אס] ד' פרשיות הן דרבנן יש לזהר נכון יותר מפרשיות של כל השנה. א"כ טעו וקראו הפרשיות והמגילה נאדר ראשון לר"ך לחזור ולקרותן נשמי (פוסקים) ע"י כ"י ודעי משה סוף פ"ר (מפת):

כ"י לפרשת משפטים בירמיה זכור. עד מאין יושב וגו'. כ"י ומסיים פסוק כה אמר וגו' גם זרע בנימין ל"ג (נה"ט): כ"י לפרשת פקודי מפטירין זכור. ראיתי דרשות מהר"ש סימן (ע"ו) [קמז] להפטר לאלה פקודי שכן פרשת שקלים ופרשת זכור ועש חירם (מ"ג, א) [מ] וי פקוקים ומשלם (שם נא), משום דהו גמר

7

4

ספר

שני לוחות הברית השלם

חלק עשרת הדברות

אמרות מהורות, מפנינים יקרות, חבור על שתי תורות, בכתב
 ובפה מסיני מסורות. ערוכות וסדורות, מהגבור בגבורות,
 איש אלהי בוצינא קדישא מרא דארעא דישראל, החכם
 השלם בכל מדות וחכמות גלויות וסתומות, הגאון
 אשר שפעת יפעת אור תורתו, זרח בכל
 התפוצה, מקצה אל קצה, כבוד מהר"ר
 ישעיה במה"רר אברהם הלוי זצ"ל
 ממשפחת הורוויץ, הספון וטמון
 במנוחתו בארעא קדישא
 ונשמתו בגנוי מרומים תחות כורסיה דעתיקא קדישא

מהדורה מחודשת מפוארת ומושלמת כלולה במעלות:
 תיקוני שגיאות ושיבושים, פיסוק מלא, תרגום מאמרי הזוה"ק, מלואים והשלמות,
 הערות וכיאותים, פטנח ראשי תיבות, תוכן העניינים מראה מקומות וציונים,
 קונטרס מפתחות, ועוד מעלות רבות כאשר עיניכם תהוינה מישרים

נערך ונסדר מהדש בנזחשי"ת ע"י
 מאיר כ"ץ
 מפעל השליח השלם שליד מכון "יד רמה"
 חיפה

מסכת מגילה

עמוד הצדקה

נסמך עמוד הצדקה לפורים, כי בו נצטוו ביתר שאת על מתנות לאביונים.

פרק גר מצוה

א. ענין ד' פרשיות, ופורים.

ובהגהת אשרי בפרק קמא דברכות (ס"ז), כתב אהנך תירוצים: אם יש שם עשרה השומעים קריאת התורה, אבל אם אין שם כי אם עשרה [עמו], אסור למהדר אפיה, שצריך שיהיו עשרה שומעים ספר תורה כו'. הרי, שכל ההיתרים אינם אלא בדאיכא עשרה דצייתי לספר תורה, ורש"י לא התיר אפילו בדאיכא עשרה אלא בלחש, אבל בקול רם אסור. ועל זה אמרו בפרק ואלו נאמרים כיון שנפתח ספר תורה, אסור לספר אפילו בדברי תורה. ובעל הלכות גדולות סבירא ליה, כיון דאיכא עשרה, אפילו בקול רם מותר. והוא דאלו נאמרים מיירי בדליכא עשרה. ורש"י סבירא ליה זה לדחוק לאוקמי שהוא דאלו נאמרים בדליכא עשרה, דהא סתמא אמר 'כיון שנפתח ספר תורה אסור' כו', אלא מיירי בקול רם. ולהר"ף, אין שום היתר אפילו בדרכים הנזכרים לעיל, אלא למי שתורתו אומנתו. אבל לכל הדעות, על כל פנים צריך להיות עשרה דצייתי, דאם לא כן, נתבטל חס וחלילה תקנות הקדמונים לקרוא בתורה בצבור (מגילה כ"ב), גם כל הברכות היו לבטלה.

ג. ואפילו ההיתרים הנזכרים לעיל בדאיכא עשרה, כתב הבית יוסף שם סימן קמ"ו, וזה לשונו: וכל מיני היתרות אלו, שכתבו המפרשים להקל בשמיעת קריאת התורה, אינם ענין לפרשת זכור שהיא מן התורה בעשרה, כמבואר בדברי הרא"ש פרק שלשה שאכלו (ברכות פ"ז ס"ב), ובדברי סמ"ק (בפנינו כ"ג: סמ"ג). והתוספות ריש פרק היה קורא (ברכות י"ג א, ד"ה כלשון הקודש) כתבו: דפרשת זכור ופרשת פרה הוה דאורייתא, עכ"ל. כלומר, דשם צריכים כל הצבור לשמוע. ולי נראה, אפילו בשאר פרשיות שהם דרבנן, גם כן הכי, והם עדיפי מפרשיות של כל השנה שיש בהם צד היתר, אבל לאלו אין צד היתר, כמו בפרשת זכור, דהא כל הארבע פרשיות בתרא מחתא מתהיירי (א"ח כ"ג:)

א. בד' פרשיות צריך להיות אזני כל העם אל השליח צבור בקרות הפרשה מספר תורה, שישמענו מפיו. ויש מהם שהוא מדאורייתא, כמו שכתבו התוספות בפרק שני דמגילה (י"ב ב, ד"ה כל התורה), וכן בסמ"ק (מצוה קמ"ז) חשיב עשה לזכור מעשה עמלק, והוא פרשת זכור וכו', עד כאן. כתב מהרי"ש, אותם שאינם יכולים לבא למנין לפרשת זכור, יש להם לזוהר לאמרה בניגון ובטעמים. ובתוספות פרק היה קורא (ברכות י"ג א, ד"ה כלשון הקודש) כתבו, דפרשת זכור ופרשת פרה דאורייתא. הביאם הבית יוסף באורח חיים סימן קמ"ו ובסימן תרפ"ה. ומהר"ש ז"ל כתב בספר חכמת שלמה, דטעות הוא ומחק פרשת פרה. יהיה מה שיהיה, מכל מקום הד' פרשיות על כל פנים, על כולם חל עליו החיוב מדרבנן לשמוע קריאתם בתורה, וחמיר יותר מקריאת הפרשיות של כל השנה שחיובן גם כן בצבור, מכל מקום אם יש עשרה דצייתי, דהיינו החזן ותשעה עמו, או יש איזה היתר לאחריני לעסוק בתורה כמו שנפרש (להלן). אבל באלו, החיוב מוטל על כל ישראל לשמעם, מקצתם דאורייתא ומקצתם דרבנן. L

ב. ונתתה אפרש ענין של כל השנה. גרסינן בפרק ואלו נאמרין (סוטה ל"א): כיון שנפתח ספר תורה, אסור לספר אפילו בדברי תורה, שנאמר (נחמיה ה, ה) 'וכפתחו עמדו כל העם', ואין עמידה אלא שתיקה, שנאמר (איוב לב, מז) 'כי עמדו לא ענו עוד'. והא דאיתא בפרק קמא דברכות (ה א): רב ששת מהדר אפיה וגרים, פירוש בשעת קריאת התורה. פירש רש"י, שהיה גורם בלחש, דהא דאמרין שאסור לספר, היינו דוקא בקול רם, לפי שמונע אחרים מלשמוע, אבל בלחש שרי. ובעל הלכות גדולות: פירש, הני מילי דאסור לספר, בדליכא עשרה דצייתי לספר תורה, אבל אי איכא עשרה דצייתי, שפיר דמי. ורב אלפס (בברכות ומגילה שם) פירש,

12

Gurewitz, Avraham

ספר

אור אברהם

על

מסכת מגילה

הערות והארות ביאורים וחיידושים
בסוגיות הש"ס ראשונים ואחרונים
אשר בצמא את דבריהם אנו שותים
ומפיהם אנו חיים

בעזרת השם יתברך

מאתי

אברהם איתאל בן אמור הרב משה ז"ל גורביץ

ההלל הוא דאורייתא וכו'. ועוד אם הוא מדבריהם למה יתמה ר' יוסי אפסר שחטו ישראל את פסחיהם ולא אמרו שירה. נטלו את לולביהן ולא אמרו הלל, והלא דוד אמרו כדברי הרב והוא וזית דינו תקטוהו, או ז"ד שלאחריהם תקנו אותה על הפסח ועל הלולב, וכיון שתקנה הוא ח"ן לו לר' יוסי קושיא על מי שיתן אותה התקנה לדוד האומר ההלל או לז"ד אחרון וכו'. והנראה מדבריהם שהוא מן התורה כמו שפירשתי, ויהיה הלכה למשה מסיני, או שהוא בכלל השמחה שנלטונו זה וכו', ונלטונו בשמחת השיר על הקרבן ושלא בשעת הקרבן בכלל השמחה וכו' ע"ל, יעו"ש בכל דבריו.

הרי נראה מצוהר מדברי הרמב"ן כעין מה שכתבנו, והיינו במש"כ דיש משמעות ממנה מקומות להלל דימים טובים הוי דאורייתא, ורק דהרי לא מלינו לדבר זה מקור מן התורה, וממילא הוא ד"ש לומר דהוי הלכה למשה מסיני, ורק דהוסף לז"ל הוא בכלל מלות השמחה שנלטונו זה במועדים, אבל אם לא נימא כן הרי ע"כ דהוי הללמ"מ. ואם כן הרי נראה לומר כה"ג גם לגבי הני קריאות הפרשיות. והיינו דסברי הרשב"א והתוס' הרא"ש דגם זה הוי מלך הללמ"מ ומדאורייתא וכמש"ל, והוא דבר חדש ועדיין יש לעיין בכל זה, ולא באתי רק לעורר.

ורק דהא הוא דהיה נראה להוסף בזה, דהנה לפי מה שכתב המהצר ד"ח דגם פרשה פרה הוי דאורייתא, הרי לכאורה היה יולא דיש בזה הומרא יותר מפרשת זכור, דהא בספר החינוך מלוה ת"ג כתב דנשים פטורות מקריאת פרשת זכור, ומשום דמלוה זו תלויה במלות מהיית עמלק, ונשים הרי לאו בנות מלחמה הן, יעו"ש ובמש"כ המנחת חינוך שם. ואולם אי נימא דפרשת פרה הוי מדאורייתא, הרי לכאורה יש לחייב אף את הנשים בזה, דהא מכיון דהוי טעמא כדי להזהיר על הטומאה מפני הקרבן פסח, ח"כ הרי אף הנשים חייבות בקרבן פסח כאנשים, ומהיכי תיתי לפוטרו ממשמעת פרשת פרה. והרי לא ראינו ולא שמענו דהנשים יצאו בדוקא לשמוע לפרשת פרה או לשאר הני פרשיות דשקלים והודש. והנה לעיין פרשת שקלים הרי י"ל לפי פשוטו, דכיון דהנשים הרי ח"ן שוקלות וכדאיתא במס' שקלים פ"א ה"ג, ח"כ הרי שוב י"ל דאין בזה טעם שיהיו חייבות בקריאת פרשת שקלים, אבל בפרשת פרה ופרשת החודש דשניהם משום הקרבן פסח, ח"כ גם הן יתחייבו בנהי פרשיות.

ואולם הרי בזה י"ל כפי מה דאיתא בירושלמי דפאה פ"ז ה"ה דקאמר התם, דאמר רבי אבון בשם ריב"ל לא סוף דבר הלכה זו, אלא כל הלכה שהיא רופפת צניית דין ואין את יודע מה טיבה, לא וראה מה הציבור נוהג ונהוג ע"כ, וכעין זה איתא בברכות דף מה. דקאמר התם, הלכתא מאי, אמר ליה פוק הוי מה עמא דבר ע"כ, ופירש"י דהיינו לראות האין נוהגים הציבור, וכן ע"י בפסחים דף סו. במה

הטמאים משום הקרבן פסח, וכן פרשת החודש דכתיב ביה כל עניי הפסח, אבל למעשה הרי ח"ן הם נקראין ביום המועד בזמנו, וכן הרי בההוא ירושלמי שהביא הרי"ף הנ"ל הרי איתא רק, דמשה תקן להם לישראל שיהו קורין בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חדשים ובחולו של מועד שנאמר וכו', והרי הני ד' פרשיות ודאי דלא נכללו בכלל האי תקנה וכפשוטו, וא"כ הרי שוב לריך לעיין מתי נתקנה תקנת קריאות הללו, וכן מי תיקנס.

והנה קריאת פרשת זכור שפיר נתבאר המקור לזה מן התורה, ע"י בביאור הגר"א ז"ל בס' תרפ"ה ס"ק כ"א, ובספר דמשק אליעזר שם ביאר דבריו וז"ל, שם י"ה ח' גבי מגילה, קרא ע"פ לא ילא, כתיב הכא הימים האלה זכרים וכתיב התם כתוב זאת זכרון, מה להלן בספר וכו', וממאי דהאי זכירה קריאה, כתיב זכור יכול בלב ת"ל לא תשכח הרי שכחת הלב אמור, ומה אני מקיים זכור בפה, הרי דזכור לריך להזכיר בפה ובספר מדאורייתא ע"ל. חולם אידך ג' פרשיות דהיינו שקלים ופרה והודש, הרי לא נתבאר לנו המקור לקריאתן, ויש לעיין בזה.

ואשר על כן היה נראה לומר בזה דבר חדש, והוא עפ"י מה דאיתא בירושלמי פאה פ"ב הלכה ד' דקאמר התם, אמר ר"ז בשם ר' יוחנן אם באת הלכה תחת ידך ואין אתה יודע מה טיבה, אל תפליגנה לדבר אחר, שהרי כמה הלכות נאמרו למשה בסיני, וכולהן משוקעות במשנה ע"כ. הרי מצוהר דאם ראינו ושמענו הלכה ובפרט אם זה הוצא במשנה, ואין לנו יודעים טעמה ומקורה, הרי ח"ן לנו לדחות הדבר, אלא דיש לנו לומר דהוי הלכה למשה מסיני, ומשום דכמה הלכות נאמרו למשה מסיני, וכולהן משוקעות במשנה.

ואם כן הרי י"ל דזהו מה דס"ל להרב"א והתוס' הרא"ש, וכפי מה שהצין האליה רבה בדבריהם וכנ"ל, והיינו דבאמת הרי כל הד' פרשיות הם דאורייתא, והרי י"ל דהם הבינו כך משום דראו במשנה דהוצא דין והוצת קריאתן, וכפי הנראה הרי ח"ן הם בכלל הני תקנות שהיקן משה רבינו ועזרם הסופר לקרותן, וממילא אם ח"ן הן בכלל הני תקנות, ולא נזכר בשום מקום דהיה בזה תקנה ומי הוא המתקן, הרי שוב יש להניח דהוי מדאורייתא, ואולם הרי ח"ן לנו יודעין מה טיבה ומהו המקור מן התורה לדבר זה, ח"כ הרי שוב יש לומר דהוא מן ההלכות שנאמרו למשה בסיני ושפיר הוי מדאורייתא וכמש"ל.

וכבר מלינו כעין זה בראשונים, דהנה ע"י ברמב"ן בספר המלות בשרש הראשון, מה שהאריך לזכר דאמירת הלל במועדים הוי דאורייתא, ובין דבריו שם כתב וז"ל, אבל התעוררנו על ההלל מפני שאין לנו מפורש בהלל שלשחיתת הפסח ואכילתו והלל שלנטילת לולב דאורייתא וראשון דפסח ועלגרת, וכל אלו ח"ן לנו ראייה שיהא מדבריהם, וכבר אמרו בגמרא תענית (דף כה:): הלל דראש חדש לאו

תע

ספר

בינה לעתים

דרושים נחמדים ויפים, מתוקים מדבש ונופת צופים,
 אשר חקר ותקן ודרש ברבים, בנועם שיח ומתק שפתים
 אביר החכמים ואבי החסידים, המאור הגדול סיני ועוקר הרים,
 מעלת הרב הכולל

כמוהר"ר עזריה פיגו וצוק"ל
 בעל מחבר ספר "גדולי תרומה"
 על "ספר התרומות"

יצא לאור בהידור רב, בעריכה חדשה
 עם סימני פיסוק וקיטוע, בתוספות מראי מקומות

על ידי
 הוצאת ספרים "מישור"
 בני ברק תשנ"ד

ולעשות רצונו, ישיגו שלמות, אשר לערכם אין למעלה ממנו.

אמנם, כי לא רבים יחכמו להשכיל להיטיב בידיעת אמיתת התכלית הזו, מה הוא. כי היו מהמינים אשר חשבו שכל תכלית ההצלחה שיוכל להשיג האדם הוא העושר ואסיפת הממונות.

ועל בקשת ההצלחה המדומה הזאת, כבר הרחיק זאת הפנייה החכם, ע"ה, במשליו, באמרו [משלי כג, ד - ה]:

אל תיגע להעשיר, מבינתך חדל. התעייף עיניך בו - ואיננו, כי עשה יעשה לו כנפים, כנשר יעוף השמים.

אמר: אין ראוי לך להיות עיף ויגע לאצור הון להתעשר, כי דע לך שהתכלית האמיתית בעושר הוא ממש להיפך. כי אתה חושב שלשמירת העושר ולקיימו שלא יכלה, צריך שיהיה תמיד לפניך נגד עיניך, ולא יתעלם או יתרחק מראייתך, שאם תרחיקנו ממך הרי הוא אבוד ולא תראנו עוד; ואדרבה, איפכא הוא, כי כשתרצה להעמידו אצלך שתשליט עיניך בו תמיד - וזה הוא: "התעייף עיניך בו" - אז "איננו" - אז יקרהו ההעדר והאפיסה, בהיות אצלו, יתברך, כמה וכמה דרכים להאבדו ממך, אחרי אשר הוא כל כך דבק עמך, שלא הוצאת ממנו לעבודת שמים, על דרך "עושר שמור לבעליו לרעתו" [קהלת ה. יב]. אך אם אתה תפזר אותו בדברים מעולים העולים למעלה, שעשה יעשה לו כנפים, לנתר בהם אל העניים והאכיונים, ושאר הוצאות מכוונות לעבודתו, יתברך, אז העושר ההוא יעוף כנשר אל השמים מעל, לפניו, יתברך, להיות לך שם קרן שמור ובטוח עם פירותיו, שלא תשלוט בו יד הכליון, על דרך מה שאמר המלך מונבו [כ"ב יא] אבותי אצרו וכו' ואני אצרת וכו'.

ובת אחרת שמו תכליתם השגת הגבורה, לכבוש ולהכניע כל זולתם תחתם; וכל אשר ייראוהו אנשים מפחד גבורתן, הוא אצלם המאושר האמיתי. וכמה וכמה הודיע התנא, ע"ה, גדר הגבורה הנאמנה, היותה מנגדת לכל זה, באמרו [אבות ה. א]: איזה הוא גיבור, הכובש את יצרו וכו'.

ואצלי, זו היתה אחת מכוונות השיר המקודש, באמרו [שה"ש ג, ז"ח]:

הנה, מימתו שלשלמה, שישים גיבורים סביב לה, מגיבורי ישראל. כולם אחוזי חרב, מלומדי מלחמה, איש חרבו על ירכו מפחד בלילות.

א) ויש בזה כפלים: "גיבורים מגיבורי ישראל", שהיה מספיק לומר: שישים מגיבורי ישראל סביב לה. ב) וכן "אחוזי חרב" ו"איש חרבו על ירכו", אחד מהם הוא למותר. ג) גם מלת "על ירכו" אינה נוחה לי.

ונראה לומר בכוונתו, שהגיבורים האלה היו להם שני מיני גבורה: האחת - הגשמית, כדרך העולם, חזקי הכוח והאבירות. אבל לא היתה זאת אצלם לעיקר, אלא הגבורה האחרת והאמיתית - להתגבר על עצמם ולשלוט ברוחם; שנתייחדה גבורה זאת לאומה הישראלית. וזה הוא: "שישים גיבורים סביב לה" - שהיו ממש גיבורי כוח; אמנם, מה שהיה בהם מהיתרון הוא, כי היו "מגיבורי ישראל" - מהגיבורים אשר בשם "ישראל" יכנו, שעוצם גבורתם תלוי בכבישת יצרם. וביאר הדבר באמרו: "כולם אחוזי חרב, מלומדי מלחמה" - הן אמת כי הם גיבורי חיל במלחמת הרשות, שהם אחוזים מהחרב המורגשת לגבורים, מברזל ונחשת; אכן, העיקר באלו הוא, כי כל אחד מהם היתה חרבו שלו, המיוחסת אליו, מונחת "על ירכו" - כאילו היא מגזמת שייכנס חודה אל ירכו ותנערן אותו. על דרך: יראה הדיין כאילו חרב מונחת בין ירכותיו [סנהדרין ז], וכאמרם, ז"ל [שם יט], אצל פלטי בן ליש שנעץ חרב בינו לבינה, שהכוונה: היותו מעביר לפניו עוצם עונש וחומר העבירה; ומפחדו, יתברך, ייסוגו אחור ויכבשו יצרם מלחטוא, וזה הוא: "איש חרבו על ירכו". והטעם: "מפחד בלילות" - מפני הפחד מהרהורים רעים והמחשבות הבטילות, אשר יקרו בלילות, שהן מעותדות לכך ולכל המעללים המגונים. ובהיות החרב הזאת מונחת על ירכם, כאילו היא נכנסת במעיהם להרגם, כובשים את יצרם ונמנעים מהחטא.

והיות מתכשרים אמרו, כי ההצלחה האמיתית היא החכמה המחקרית וההתעצם במושכלות, בידיעת והשגת כל הדברים וחילוקי המציאות. וגם אלו לא קלעו אל השערה בנקודת האמת, כי החכמה האנושית, המושגת בשכל, כולה מוטעית, אין בה דבר ייאמר עליו שהוא האמת המוכרח, זולתי חכמת התורה הקדושה, המושפעת ממנו, יתברך, מקור הידיעה ושוורש האמת.

ועל שלושת אלה אמר הנביא ישעיהו, ע"ה [ה, כא - כג]:
הוי, חכמים בעיניהם, ונגד פניהם נבונים. הוי, גיבורים לשתות יין, ואנשי חיל למסוך שכר. מצדיקי רשע עקב שוחד, וצדקת צדיקים יסירו ממנו.

→ הוי, חכמים בעיניהם, ונגד פניהם נבונים. הוי, גיבורים לשתות יין, ואנשי חיל למסוך שכר. מצדיקי רשע עקב שוחד, וצדקת צדיקים יסירו ממנו.

זכרם כפי מדרגתם, מלמעלה למטה. כי על השמים תכליתם בחכמה המושגת מהם, אמר: "הוי, חכמים בעיניהם" - אוי לאותם שמחזיקים עצמם לחכמים, עם היות שיש לפניהם, נגד פניהם, נבונים. כי המחזיק עצמו לחכם בפני נעדרי החכמה, עם היותו רע, כבר יש לו קצת התנצלות, כי, בערך הנעדרים והחסרים, חכם יחשב. אבל בהיות נגד פניו ועיניו נבונים - שהם ממדרגה יותר גדולה מחכמים, כנודע כי הבינה יותר מהחכמה - זה הוא רחוק.

שלמותה, כי סוף סוף היה צריך עדיין להיקוות המים התחתונים אל מקום אחד שתתגלה היבשה, וגם ברקיע עצמו העיקר היה חסר, שהם המאורות וכוכבים. וכשנשלמו עינים אלו, אז נאמר בהם: "כי טוב", שכבר באו לתכלית טוביותם, והיה תכלית שלמותם קיום המצב ההוא ושלא להחליפו באחר.

L

ועל זה אמר המשורר, ע"ה, במזמור [תהלים, קמח] "הללו את ה' מן השמים" וגו' [שם, ה - ו]:

הללו את שם ה', כי הוא ציווה ונבראו. ויעמידם לעד לעולם, חוק נתן ולא יעבור.

וכבר היינו יכולים לפרש, שירמוז לדבריהם, ז"ל [תנחומא בראשית, א: שבת פח]: תנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית: אם מקבלים ישראל את התורה - מוטב; ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו. כי כיון שתכלית הבריאה היתה התורה, נמצא קיום העולם תלוי בזה; ולכן אמר כי תחילת הווייתם ומציאותם של כל הנבראים שהזכיר למעלה, השמים וכל צבאם, הארץ וכל אשר עליה, היה מהחסד האלהי, ולשמו הגדול ראוי ההילול והשבח, יען "הוא ציווה ונבראו" - בציוויו ומאמרו "יהי אור" "יהי רקיע" וגו' [בראשית א, ג-ו], אך העמדתם וקיומם אחרי כן לדור דורים, זה תלוי בענין אחר; שהעמידם לעד לעולם במה ש"חוק נתן" - הוא חוק ומשפט התורה הקדושה, שלא יעבור על רצונו; ומזה הצד יצדק לומר: "ויעמידם לעד לעולם".

אולם, לפי הפשט השטחיי, נתכוון למה שאמרנו: כי הוא, יתברך, ציווה בבריאת כל הנמצאים, והעמידם לעולם שיהיו על מצב אחד, שנתן להם חוק וטבע מוטבע, לא יעברוהו ולא ישנו אותו, להיות זה עצם שלמותם. אמנם, המין האנושי היה בהפך זה; שגם בו בפרטות לא נאמר בבריאתו "כי טוב", יען הסכימה חכמתו, יתברך, שבעת בריאתו לא יצא מושלם מכל וכל, ככל תכלית שלמותו, שיתקיים כך תמיד - שאם כן, היה בזה שוה לכל יתר הנבראים, ומה בצע או יתרון לו עליהם? לכן רצה שמתחילה "יעיר פרא אדם ייולד" [איוב יא, יב], ובתחילת בריאתו יהיה כאחד מהבעלי-חיים בלתי שלימים, רק בעניני החומריות; אך שם בכוחו שיוכל הוא מעצמו לשנות ולהחליף מצבו אל מציאות יותר עליון, עד שיקנה שם האדם בגדרו האמיתי, באופן יהיה תכלית שלמותו תלוי בו בעצמו. ובה - חסרונו הראשון הוא ממש יתרונו, שאלמלא כן נמשל כבהמה. ואולי יומלץ על זה מאמר החכם, ע"ה [קהלת ג ט]: "ומותר האדם מן הבהמה - איין" - שהיתרון אשר

ועל אשר שמו אותה בגבורה, אמר: "הוי גבורים לשתות יין", כי במקום היות הגבורה האמיתית כבישת היצר, להכניע התאוה לבלתי התעדן בתענוגי העולם - אדרבה, אלה הם "גיבורים לשתות יין", שהוא משל אל כל התענוגים הנמשכים מהערב.

ועל הלהוטים אחר העושר והממון, אמר: "מצדיקי רשע עקב שוחד" - שהגיע כל כך להם מרדיפת הממון ובקשתו, שלא בלבד ידרשוהו בדרך ישר, אלא אפילו בארחות עקלקלות ושלא כדן, ברשע ועול, יחפשוהו, עד שהם מצדיקים הרשע בעבור חמדת השוחד ויטו אחרי הבצע. ובמקום שהיה להם לעשות לעושר כנפים, להוציאו לצדקה וגמילות חסדים, כאשר ביארנו בפסוק משלי, אדרבה, "צדקת צדיקים יסירו ממנו" - יסירו הצדקה והחסד שעושים הצדיקים, כי רוצים שלא יחנו ולא יתנו אחרים [אבות ה, יג], מאשר ידבקו כל כך בעושר.

ועתה, זאת היתה מהכוונות הרמזות באלו הפרשות - להרחיק התכונות האלה, שלשתן. כי על העושר - באה פרשת שקלים: להעמידנו על היות הצלחת הממון ותכליתו ליתן ממונו לעבודת ה'. ולההביל ענין הגבורה - באה פרשת "זכור את אשר עשה לך עמלק": כי לא בכוח יגבר איש; כי היו בכ הנחשלים ואתה עיף ויגע [דברים כה, יח], ורק "כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל" וגו' [שמות י, יא]; ושהגבורה האמיתית היא כבישת היצר ובלתי רדוף אחר כולמוס התאוה, כי סיבת ביאת עמלק היתה "על נסותם את ה'" וגו' [שם ז], במה שנתאוו. ועל החכמה - הן זאת פרשת "חוקת התורה": להורות שאין חכמה ואין תבונה אלא לבלתי רהרר וחקור דבר על סודות התורה אשר עמקו ונתעלה טעמם, רק לשמור ולעשות את מצוות ה' כתמימות לב, כענין הפרה האדומה.

ואולם, השלימות האמיתי הוא: "החודש הזה" - להתחדש כנשר ולהחליף כוח, היות כי "עייר פרא אדם ייולד" [איוב יא, יב], כבהמת הארץ. וזה הוא אחד מן היתרונות אשר למין האנושי על כל יתר הנבראים; כי כל המון הנמצאות, בעת היבראם, מאז הטביע הוא, יתברך, בהם כל יקר שלמותם השייך להם, ומן הוא והלאה לא הוצרך שום נברא להוסיף בעצמותו שום דבר לגמור שלמותו, ויספיק לו להשתדל שיתקיים על מצב השלימות ההוא אשר בו נברא, ולא ישתנה ממנו; כי בהחליפו אותו יפול אל ההפסד באיזה ענין שיהיה כפי מה שהוא, לאשר בשעת בריאתו הוטבע בו מהשלימות כל מה שהיה אפשר בחוקו. ולזה נמצא, ככל מעשה בראשית נאמר: "כי טוב", לפי שנשלם ככל אחד הטוביות הראוי אליו; זולתי ברקיע, הנברא ביום שני, שלא נאמר בו "כי טוב". כי לפי פשוטו - מלבד דרשתם, ז"ל [בירד ח] - היה כן: לפי שמלאכת הרקיע, המבדיל בין מים למים, לא באה עדיין אל תכלית

f

17

מְבַרְכֵינִי לְשִׁצְאָה יִקְרָן
 מְשׁוּקָא עוֹלִימִין
 מְרַחֲבִין: כֹּא אֲתַנְבִּי פְדִינָן
 אָמַר יי וְתִתְרַמֵּי נְבִלְתָא
 דְאִנְשָׁא בְּיֻבֵל מְבַדֵּר עַל
 אִפִּי חֻקְלָא וְכַעֲמִירָא
 מִבְּתַר חֻצְדָּא וְלִית
 דְמִכְנָשׁ: כַּב פְּדִינָן אָמַר יי

בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהִכְרִית עוֹלָל
 מִחוּץ בְּחוּרִים מִרְחֻבוֹת: כֹּא דִבֵּר כֹּה נְאֻם--
 יְהוָה וְנִפְלָה נְבִלְת הָאָדָם פְּדִינָן עַל-פְּנֵי
 הַשָּׂדֶה וְכַעֲמִיר מֵאַחֲרֵי הַקּוֹצֵר וְאִין
 מְאִסְףָּ: סֹאכְבִּי כֹה | אָמַר יְהוָה אֶל-יִתְהַלֵּל →

לֹא יִשְׁתַּבַּח שְׁלֹמֹה בַּר דָּוִד חֲכִימָא בְּחֻכְמָתֶיהָ וְלֹא יִשְׁתַּבַּח שְׁמִשׁוֹן בַּר מְנוּחַ גִּבְרָא
 רש"י

(כ) להכרית עולל מחוץ. מן השוק, כמו וחולות תשים לך צדמסק (מ"א כ לד): (כג) אל יתהלל חכם. אל תמהללו לומר חכמים לחנונו, הנה צדצרי מאססם וחכמת מה לכס, אס השכלתם וידעתם אומי אז תמהללו

מצודת ציון

כ) בארמנותינו. מלשון ארמון ופלטרין: עולל. כן יקראו ילדים רכים. כמו עוללים שאלו לחם (איפ"ד ד): מחוץ. משוק: (כא) נבלת. כן נקרא פגרי המת: כדומן. כזבל: וכעמיר. כן נקרא אגודת שבלי התבואה. כמו ושכחת עומר (דברים נד ט): מאסף. ענין הכנסה: (כב) יתהלל. מלשון הלול והתפארות:

מצודת דוד

להכרית. והיה בדעתו להכרית קבוצת העוללים מן החוץ, שהוא מקום ששוחקים שם התינוקות, כי הרג כולם ואין מי ישחק בחצות: בחורים. וכן הכרית הבחורים מן הרחובות ששם מנהגם ללכת תמיד: (כא) דבר כה. מאמר ה' אל הנביא, כה דבר אל ישראל נאם ה' וגו': ונפלה. הרבה פגרי אדם יפלו על

הארץ, כמרבית הזבל על פני השדה, וכמרבית עומרי התבואה המושלכים מאחרי הקוצר, אשר דרכו לעשות עומרים ומניחם על פני השדה והולך להלן לקצור עוד: ואין מאסף. אין מי יכנס את ההרוגים אל הקבר, כי הנשאים יתפחדו לצאת ממקום מתבואם: (כב) אל יתהלל חכם. כי לא יוכל להציל נפשו בחכמתו, והגבור לא יוכל להציל נפשו בגבורתו, והעשיר לא יפדה נפשו בעשרו. ואם כן אין להם להתהלל באלו, כי לא יבוא להם אז תועלת מאלה:

רד"ק

אמר ה'. אם יש בכס חכמים אל יתהללו בחכמתם כי לא תועילם, כיון שלא ידעו את ה' ולא הלכו בדרכיו חכמת מה להם, וכמו שאמר (לעיל ד כב) חכמים המה להרע. וכן אם יש בכס גבורים אל יתהללו בגבורתם, כי לא תועילם להצילם מן המות או מן השבי. וכן אם יש בכס עשיר אל יתהלל בעשרו, כי לא יפדהו מן החרב, כי הוא ועשרו יאכדו. וזכר אלו התכונות השלש, כי החכם ינצל פעמים רבות בתחולותיו ובערמתו, וכן הגבור ינצל בגבורתו ובכחו, וכן העשיר יפדה נפשו מיד האויב בעשרו, כן מנהג העולם כרוב. ואמר להם הנביא כי לא ינצלו באלה השלש שדרך

כלומר כי באה לנו הצרה פתאום שלא היינו נשמרים ממנה. ואעפ"י שהיו נביאי האמת אומרים זה אלינו תמיד, לא היינו שומעים אליהם ולא עלה על לבנו שתהיה, ואם תהיה שתהיה גדולה כזאת: עולל מחוץ. כי דרך העוללים לשחוק בשוק והבחורים ברחובות, והנה הם נכרתים משם: (כא) דבר כה נאום ה'. אמר האל לנביא דבר ואמור כה נאם השם, כמו כה אמר ה', אלא שנאם הוא שם המאמר: כדומן. כבר פירשנוהו למעלה (ח כ): וכעמיר מאחרי הקוצר. ששכחו הקוצר ונשאר מאחריו ואין מאסף אותו, כן יהיו פגריהם כנשכחים על פני השדה ואין קובר אותם: (כב) כה

מדרשי חז"ל

אחינופל מישראל וכלעם מאוה"ע, ושניהם נאבדו מן העולם. שני עשירים עמדו בעולם קרח מישראל והמן מאוה"ע, ושניהם נאבדו מן העולם. שני גבורים עמדו בעולם שמשון מישראל וגלית מאוה"ע, ושניהם נאבדו מן העולם. למה, שלא היתה מתנתם מן השמים. (ילקו"ש). אל יתהלל חכם. כתיב "כי לא לקלים המירוץ", זה עשהאל שהיה צד את הצבי ברגליו ברוב מרוצה, והיה מהלך על ראשי השיבולים בשדה ולא היה משבר את

(כב) אל יתהלל חכם בחכמתו וגו'. שילוח היה מקלח מים בכאיסר, צוה המלך והרחיבוהו כדי שיתרכו מימיו ונתמעטו, וחזרו ומיעטוהו והיה מקלח מים, לקיים מה שנאמר: אל יתהלל חכם בחכמתו. (ערכין י:). כמה מתנות טובות ניתנו בעולם, חכמה גבורה ועושר, וזה אדם לאחת מהם נטל חמדת כל העולם. אימתו, בזמן שהן באות מן הקב"ה וכאות מן התורה, אבל גבורתו ועשרו של בשר ודם אינו כלום. שני חכמים עמדו בעולם

לגלגל ונגמיה
 נאמא אמתא
 דהולאא וגו' תמארג

וגלגל
 יה ארי
 מציון
 בהיתנא
 ארעא
 ניתנא
 גשיא
 ותצית
 גבויה
 גא על
 לארץ:
 ונטיה:
 כן ומקום
 חכרתה:
 שנאמר
 לבוא:
 (כ) כי
 בא אל
 בוקר,
 ב"ן:
 כי
 אותנו
 ויקרא יח
 מביתו,
 ד והנהי
 אנשים:
 שער
 בו דרך
 יכך לא
 ואמר
 גנותינו,
 אחריה,
 גה. אבל
 אלהים
 רגליך,
 עד בקר,
 מן מתוך
 אם אימה
 החלון.

חֲכָם בְּחִכְמָתוֹ וְאֶל־יְתֹהֵלֵל הַגְּבוּר הַגְּבוּרְתוֹ
 אֶל־יְתֹהֵלֵל עֲשִׂיר בְּעֲשָׂרוֹ: כַּגִּי אִם־בְּזֹאת
 יְתֹהֵלֵל הַמֵּתֵהֵלֵל הַשֶּׁפֶל וַיִּדַע אוֹתִי כִי
 אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וְצִדְקָה
 בְּאַרְצִי כִי־בְאֵלֶה חֲפֻצְתִּי נֶאֱמַר־יְהוָה: ס

בְּגִבּוֹרְתֶיהָ וְלֹא יִשְׁתַּבַּח
 אַחֲבָב בַּר עֲמֵרִי עֲתִידָא
 בְּעוֹתִירֶיהָ: כַּגִּי אֶלְהִין בְּדָא
 יִשְׁתַּבַּח דְּמִשְׁתַּבַּח
 דְּחֻכָּים וְאַלְיָף לְמִידַע
 דְּחֻלְתִּי אֲרִי אָנָּא יְיָ
 עֲבִידָנָא חֲסֵדָא וְדִין

רש"י

נחממחכס: (כג) השכב. כמו והכבד (שמות ח ב), אנטיליינט בלעז:

מצודת דוד

(כג) כי אם בזאת יתהלל המתהלל. המשבח את עצמו ישבח את עצמו בזאת, וחוזר ומפרש במה שהשכיל וידוע אותי, אשר אני ה' ואין עוד מלבדי, ואני הוא העושה חסד לאהבי ולשומרי מצותי, ואני הוא העושה משפט להפרע מן הרשעים, ואני הוא העושה צדקה לקבל את השכים ולהסיר מעליהם

רד"ק

העולם להנצל בהם. אלא כמה ינצלו אותם שינצלו: (כג) השכב וידוע אותי. פירוש בהשכל אותי וידוע אותי. והשכל האל הוא שישכיל כי הוא אחד קדמון ואינו גוף, והוא בורא הכל ומשגיח על הכל, ומנהיג כל העולם בחכמתו עליונים ותחתונים. וידיעת האל היא ללכת בדרכיו לעשות חסד משפט וצדקה, כי כן עושה אותם הוא בארץ, כלומר עם בני העולם. וההולך בדרכיו הוא יודע אותו, כמו שאמר (לקמן ככ טויה) אביך הלוא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו, (כי) דן דין עני ואביון אז טוב (לו) הלא היא הדעת אותי נאום ה', הנה כי מעשה המשפט והצדקה הוא ידיעת האל. וכזה נצולו דניאל וחבריו שגלו בחרבן הארץ עם גלות יהודה, וניצלו מן הקלון והבוזין שהיה מגיע לשאר השבויים, והיו נכבדים וגדולים בארץ גלותם. לפי שהיו צדיקים וחסידים. ולא היה להם דרך להנצל מן הגלות, כי איך ישארו בארץ שלשה או ארבעה או אפילו עשרה: כי אם בזאת. בזאת התכונה שתהיה לו תכונה נפשית להשכיל ולדעת אותו. ומה שאמר כי אני ה', טעם למה שאמר וידוע אותי, כי בכלל וידוע אותי עשות חסד ומשפט וצדקה כמו

שפירשנו, לפיכך פירש ואמר כי אני ה' עושה חסד, אלה הם דרכי ומידותי שאני מתנהג בהם בעולמי: באלה חפצתי. שיעשה אותם האדם וחי בהם. ומה שאמר בארץ, וחסדו וצדקתו גם כן בשמים כמו שאמר (תהלים לו ה) כהשמים חסדך, אמר בארץ לפי שחסדו וצדקתו בארץ גלויה לבני אדם כולם, ומה שבשמים אינו גלוי כי אם לחכמים. הנה פירשתי לך שני הפסוקים האלה לפי ענין הפרשה דבקים בענייניה כאר הטיב, והחכמים אשר ראינו ספריהם פירשו אלה שני הפסוקים לענין נאות, אבל לא הדביקום לענין הפרשה: והחכם רבי אברהם ב"ר חייא המכונה צאח"כ אלצ"ר טא פירש אלו שלש התכונות בחכמה. יקנה האדם החכמה ויקרא חכם, וכשיהיה מוסיף על קנינו ומתגבר בה נקרא גבור, והמעדיף על זה נקרא עשיר, ואשר מגיע אל עומק החכמה נקרא משכיל, והכתר על ראש החכמות והמגדל הבנוי עליהם הוא דעת אלהים, שאין האדם רשאי להתהלל כי אם בה, כמה שאמר כי אם בזאת יתהלל המתהלל בידיעת האל וכלמוד תורתו, אשר היא חסד ומשפט וצדקה, כם ראוי שיתהלל המתהלל: והחכם הגדול מורה צדק רכי משה בר

מדרשי חז"ל

דיין אמת, השליך אותו ונפל זה חי וזה מת. (שם). ואף יתהלל הגבור בגבורתו. אל יתהלל שמשון בן מנוח בגבורתו, אמרו עליו על שמשון שמבית מושבו עד בית כתפיו ששים אמה, כיון שמת בטלה גבורתו. אבל יתהלל הקב"ה שהגבורה שלו, שנאמר: לך ה' הגדולה והגבורה. (שם).

אף יתהלל עשיר בעשרו. אל יתהלל אחאב בן עמרי שהיו לו שבעים בניים, וכנה לכל אחד ואחד פלטין של שן, כיון שמת בטל מלכותו ועשרו. אבל יתהלל הקב"ה שהעושר שלו, שנאמר: לי הכסף ולי הזהב נאם ה' צבאות.

הקשוט וזכו בארעא
 באלין רעוא קדמי
 יי: כד הא יומיא
 אמר יי ואסער עי
 עממיא ערליא
 בית ישראל דדמן

(כד) על כל מור בער אפילו ערלח לב וכל

מצו

(כד) ופקדתי. ענין השגח עד

והמשכיל את זאת ראוי התגברות נבוכדנצר: ופי במקום שתיים, על כל כ

מימון וצ"ל פירש כן (מו) שם החכמה נופל בלשון על השגת האמתיות אשר שמו, אמר והחכמה מאין ידיעת המלאכות איזו מ בכס (שמות לה י), וכל ונופל על קנות מעלות ה (כו), בישישים חכמה (א) וההתחכמות, הבה נתחכ הענין אמר (ש"כ יד ב) וי הענין חכמים המה להרי ענין החכמה מורה על פעמים יהיה החכמה התי שכליות או לקנות מעלו הקנין ולא שלמות בריאו הטובות, אין כל זה שלם בו. והשלמות שראוי ל יתברך, שהיא החכמה הז השמות חסד ומשפט בגמילות הטובה, וכולל י למי שאין לו חק עליו כי

ימה יתהלל האדם בעולם טעשרת אותו ונותנת לו ו

(כה) על מצרים ונצ"ל יז ופקדתי על כל מול נ מולים ומשכו להם ערלה, מצרים ועל יהודה וגו', על

דרש משה

חידושי אגדה על התורה
מועדים וענינים שונים

חלק ראשון

מאת הגאון האדיר

רבינו משה פיינשטיין זצוק"ל

ר"מ מתיבתא תפארת ירושלים בנוא יארק

ומלפנים אבד"ק לויבאן, רוסיא

בן הגאון הצדיק חסיד ועניו מרן ר' דוד זצ"ל

יוצא לאור ע"י חתן ובני המחבר

ובעזרת

אירגון להוצאת כתבי ר' משה פיינשטיין זצוק"ל

ניו יורק

שנת תש"ן לפ"ק

ועתה יוצא לאור מחדש ע"י

חברת מסורה

שנת תשס"ג ניו יורק

לאנשים מושלמים שכל אחד סובר ששכלו טוב, ורק הוא היודע ומבין ויכול לדון בכל דבר כידוע, ועל האחר שאין אומר כמותו אומר עליו שאינו איש. וכל דבר מאלו ג' טעיות מביא לידי כל הקלקולים וחורבנות בעולם ורציחה וש"ד כידוע וא"צ להאריך בזה.

7 ← והנה כשנעיינ בזה יבין כ"א שאין זה השלמה כלל, ואדרבה עוד מגרע ומקלקל מכמה טעמים. (א) שאף אם יהי עשיר וגבור וחכם כל ימיו וישיג בזה כל תאות העולם, הלא הוא עולם עובר, ואין מלוין לו לאדם בשעת פטירתו לא כסף וזהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומע"ט בלבד כפרק קנין תורה [מ"ט], וא"כ ודאי שאין זה כלום, דהא גרוע בזה מכל הבע"ח שאינם צריכים להצטער עבור פרנסתם כרשב"א סוף קידושין. (ב) שמעיקרא דדינא הוא טעות שהעשיר אין לו הנאה בחייו יותר מהעני, ואולי עוד גרוע, משום שהעני אין לו השגה להתאות רק להשיג צרכי חייו ההכרחיים, וזה משיג בודאי, דהא הוא חי ומסתמא השיג מוונותיו אף שהוא באופן קשה, אבל עכ"פ השיג זה דמאן דיהיב חיי יהיב מזוני, וי"ל הנאה רבה מזה, אבל העשיר שמתאוה לכל מה שעניו רואת שנדמה לו שיוכל להשיג ולבסוף אינו משיגו כי א"א להשיג כל דבר שרוצה, רק שבגאותו חושב שודאי ישיג, ולכן כשאינו משיג הוא מצטער ע"ז מאד עד שקץ בחייו ואין שוה לו כל עשירותו, ואין אדם מת וחצי תאותו בידו ומי שי"ל מנה רוצה מאתים [קה"ר א לד]. (ג) שעיקר העשירות אינו בידו רק ביד הקב"ה שכן לילה יכול להיות העשיר עני מחוסר לחם כדראינו בעינינו, וכן הגבור המושל על מדינות רבות בן לילה ירד מגדולתו ונעשה גם עני ואביון, כי הקב"ה משפיל גאים ומגביה שפלים כהרף עין, וכן יכול להיות שהגבור בגופו יחלה פתאם ולא יוכל אף לנענע ידו ורגלו, ורוב הגבורים והמושלים אין מתים מיתת עצמן. וא"כ ודאי שמעלת עשירות וגבורה וחכמה להשיג בהם

עניני תאות עוה"ז אינו כלום שהרי אינם בידו, ובכלל אלו המחזיקים עצמם לחכמים הוא שטות גדולה מאד, וכי אינו רואה בעצמו שיש דברים שלא הבין מתחלה ואח"כ כשעיינ בהם יותר הבינם, וא"כ רואה שאף אצלו לא כל העתים שוים, וא"כ ודאי יכול להבין שיש חכמים גדולים ממנו ולא כל מה שהוא אינו מבין אינו כלום, אלא שהחכם ממנו יבין זה. וגם מקור החכמה עוד עמוק גם מהחכם ממנו, כי גם להחכם היותר גדול לא כל העתים שוים כי הוא רק שכל אנושי. וכ"ש איך יכול לטעות בזה כי הלא רואה בחוש חכמים גדולים ממנו, ואיך עושה עצמו כטועה, ובודאי הוא שטות גדולה מאד.

וביאר אלו הג' דברים בהבליית העשר שבארתי, שלמה המלך בקהלת [ה יב] יש רעה חולה וגוי עשר שמור לבעליו לרעתו ואבד העשר ההוא בענין רע וגוי, פי' שלא יוכל לעשות בזה כלום שאינו בידו רק ביד הקב"ה. ועוד כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא וגוי כל עמת שבא כן ילך וגוי, וא"כ אף אם יהי עשיר כל ימיו אין זה כלום, שהוא עולם עובר ומאומה לא ישא וגוי. ועוד גם כל ימיו בחשך יאכל וכעס הרבה וגוי, שאף בעת שהוא עשיר אין לו שום הנאה מתאותיו כיון שרוצה עוד תענוגים ואינו יכול להשיגם ואין שוה לו כל עשרו כדבארתי. ואמרו הז"ל במגילה [י ב] לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה זה מרדכי, ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה המן. כונתם לבאר איך שהמן אחר כל עשירותו וממשלתו לא הי"ל שום הנאה בחייו, מאחר שהתאוה שגם מרדכי ישתחזה לו ולא הי' יכול להשיג זה ומשום זה קץ בחייו כדאמר שכל זה איננו שוה לו, ואמר ר"א א"ר חנינא [שם טו ב] מלמד שכל גנזיו של אותו רשע חקוקים על לבו, פי' שלא שכת מגדולתו ועשרו, ומ"מ קץ מחמת שלא הי' יכול להשיג תאוה קטנה כזו שאין אנו מבינים כלל איך מתאווים לזה. וא"כ רואין איך שהרשע בכל עשירותו וגבורתו וממשלתו אין לו שום הנאה

בחייו, ורק שהקב"ה נתן לו ע וגוי בלא שום הנאה, אבל ה הי"ל שמחה והנאה מהעולם, אן גדול כזה שנגזר להרוג כל ו הי' מיושבי לשכת הגזית וירד הוא יום ג' לתעניתו, ומ"מ הי שראה שנדחתה הגזירה על ש שישובו בתשובה וירחם הקו הי"ל שמחה והנאה אף בעת עשיר השמח בחלקו, וכבר ב למק"א [דרשות] לפרשת שק תרפ"ז] והוא כדב ועל ג' כתות טועין אלו בי מה שאמר ישעי' [ה בעיניהם, שהוא שטות גדולו בפרט שנגד פניהם נבונים ו שנבון עדיף. והוי גבורים לשר משתמשין לתאות ורשעות, במשל שכרות, כמו שאמר [יש ולא מיין. ואמר עוד נגד ע בעשירותם שמצדיקים הרשע ע שנתמנה כבר לשופט מחזיק בר לקבץ ממון אף באיסור, וגנ ועול כזה בעולם שכדאי לפניו בתאותיו לרדוף אחרי והנה האדם הצדיק משתמט עשירות גבורה וחכמ הוא כשיודע שאינם שלו לנסיון, ויעשה בהעשירות של המצות שאפשר לקיים בממו יציל נפשות ויגמול חסד, שמא נתן לו בריאות וכה, טורח ולעשות כל המצות שאפשר וכן ידע שהחכמה האמתית והאמונה הטהורה, ואף מה בקוצר שכלו וידע שהתורה הי אחריה, רק צריך להעמיק שאפשר לו, וכן ללמד לאחרים

גם בידו
וא שטות
יש דברים
הם יותר
ל העתים
ים גדולים
יצו כלום
ה החכמה
כס היתר
רק שכל
אלא רואה
שה עצמו
מאד.
שבארתי
יש רעה
אבד העשר
שעות בזה
וד כאשר
א וגו' כל
הי עשיר
ומאומה
שך יאכל
יר אין לו
תענוגים
כל עשרו
אדם שטוב
כי ולחוטא
תם לבאר
לא הייל
גם מרדכי
ומשום זה
לו, ואמר
שכל גנויו
שלא שכח
א הי יכול
בינים כלל
הרשע בכל
שום הנאה

בחיי, ורק שהקב"ה נתן לו ענין לאסוף ולכנוס וגו' בלא שום הנאה, אבל הצדיק כגון מרדכי הייל שמחה והנאה מהעולם, אף שהי טרוי בצער גדול כזה שנגזר להרוג כל היהודים, ובשלותו הי מיושבי לשכת הגזית וירד כ"כ מגדולתו וגם הוא יום ג' לתעניתו, ומ"מ היתה לו הנאה בזה שראה שנדחתה הגזירה על שנה וא"כ הוא כדי שישבו בתשובה וירחם הקב"ה עליהם, ולכן הייל שמחה והנאה אף בעת רעה זו, שאיזהו עשיר השמח בחלקו, וכבר בארתי זה בדרושי למק"א [דרשות לפרשת שקלים ושבעות - תרפ"ז] והוא כדבארתי.

ועל ג' כחות טועין אלו ביאר הבינה לעתים מה שאמר ישעי' [ה כא] הוי הכמים בעיניהם, שהוא שטות גדולה איך טעו בזה, בפרט שנגד פניהם נבונים שהם גדולים מהן, שנבון עדיף. והוי גבורים לשות יין, שבגבורה משתמשין לתאות ורשעות, שכל התאות הוא במשל שכרות, כמו שאמר [ישעי' נא כא] שכרת ולא מיין. ואמר עוד נגד עשירות שמרשיעים בעשירותם שמצדיקים הרשע עקב שחד וגו', שאף שנתמנה כבר לשופט מחזיק ברשעתו ואינו מקפיד לקבץ ממון אף באיסור, וגם אף שעושה רע ועול כזה בעולם שכדאי לפניו להחריב כל העולם בתאותיו לרדוף אחרי העשירות.

והנה האדם הצדיק משתמש בג' הדברים - עשירות גבורה וחכמה לדברים טובים. והוא כשיודע שאינם שלו רק שהוא כפקדון לנסיון, ויעשה בהעשירות שלו צדקה וחסד וכל המצות שאפשר לקיים בממונו. ובגבורתו ג"כ יציל נפשות ויגמול חסד, שמאחר שיודע שהקב"ה נתן לו בריאות וכה, טורח בגופו לגמול חסד ולעשות כל המצות שאפשר לו לעשות בגופו. וכן ידע שהחכמה האמתית הוא ידיעת התורה והאמונה הטהורה, ואף מה שלא יבין יתלה בקוצר שכלו וידע שהתורה היא אמת ואין להרהר אחריה, רק צריך להתמקם בשכלו להבין מה שאפשר לו, וכן ללמד לאחרים ולהבינם, ולהשכיל

בשכלו איך לילך בדרכי ה' ולהדבק במדותיו, שהיא חכמה האמתית וילמוד מכל אדם, כי לא יחשוב עצמו לחכם גדול אלא שיש ללמוד מכל אדם כבן זומא באבות פ"ד מ"א. וזהו כונת ירמיהו [ט כב] אל יתהלל חכם בחכמתו, כשסובר שהחכמה היא שלו ונשתלם בה, וכן לא הגבור בגבורתו, כשסובר שהגבורה שלו, וכן לא העשיר בעשרו, כשסובר שהעושר שלו. שזה הוא טעות גדולה ואין לו מזה שום הנאה, ואדרבה יביא בזה לרציחה וש"ד וממשלת איש ברעהו, וגרוע עוד מבע"ח. אלא בזאת יתהלל המתהלל בדברים אלו שחשב עשירות וגבורה וחכמה, השכל וידוע אותי שיודע שהקב"ה נתן לו זה, ואז יעשה בודאי דברים טובים כמצווה. ומסיק כי הם חסד משפט וצדקה, שבחכמה ישכיל לעשות חסד, ובגבורה משפט שהוא להציל עשוק מיד עושקו, ובעשירות צדקה. ויעשה זה מחמת שבאלה חפצתי. אז יכול להתהלל בעשירותו וחכמתו וגבורתו שהוא שומר הגון ועושה באמונה. L

וכן בארו חז"ל באורך במדרש תנחומא פ' משפטים [פיסקא ת] על קרא דכסף תלוה, הכל הקב"ה מגסה את העשירים וכו' והעניים מגסה אותן אם אינם מבעטים בעוה"ז וכו'. שהעני ג"כ צריך לידע שלא יתייאש מן הטובה, כי הכל הוא מהשי"ת, ולא יקנא בעשירים, כי בעצמו אינו יכול ליקח כלום רק צריך לשוב בתשובה שלימה ולפשפש במעשיו מפני מה געש בעניות, ולהצדיק הדין ולהודות להשי"ת שענשו בעוה"ז, ועל טובתו שנתן לו חיים שדיו שהוא חי, מאחר שחטא. וגם אפשר שלמחר יהי עשיר, ושהוא עתה נסיון שמנסהו שלא לקנאות בעושר, כי אין האדם יכול לעשות בזה מאומה, ואז יתן לו שכרו לעתיד לבוא, וגם בעוה"ז, כמו ששילם לאיוב אח"כ כפלי כפלים [איוב מב י]. ואמרו עוד [בתנחומא שם] ועשיר שעינו רעה אבד הוא וממונו מן העולם שנא' [קהלת ה יג] ואבד העשר וגו', לא כל מי שהוא עשיר היום עשיר למחר ולא כל מי שהוא עני היום עני למחר שנא'

[תהלים עה ח] כי וגו' זה ישפיל וזה ירים. וכונתו שאין להעני להתייאש מחמת עניותו ולא העשיר להתגאות בזה, כי אינו תלוי בהם אלא אלקים שופט משפיל ומרומם.

ואמרו עוד [שם] יש עשר שמור לבעליו לטובתו ויש לרעתו והוא כדבארתי, ומביא שעושרו של קרח הי' לרעתו שזה גרם לו להתגאות ולהתאנות להיות כ"ג אף שהוא דבר שא"א, ולהיות חוטא בנפשו, וכן עושרו של המן שזה גרם לו להתאנות שגם מרדכי ישתחוה לו. אבל לצדיקים כגון עושרו של יהושפט הי' לטובתו שהי' עניו מאד אף שהי' מלך ועשיר וכיבד יראי ה' כדאיחא בסוף מכות [כד א], וא"כ ודאי שעשה בעושרו רק מע"ט. יש גבורה טובה לבעליה ורעה לבעליה כדבארתי, ומביא שגבורת גלית הי' לרעתו שחירף וגיף בו ובטוח בכחו, ולכן עשה הקב"ה נס שדוד הרגו באבן הקלע להראות שאין גבורה חשוב לפני הקב"ה כלום. וגבורה של דוד הי' לטובתו שהציל את ישראל מיד עושקיהם בעזרת השי"ת, ומצינו [ש"א כג] שעמד בסכנה בעת שהי' גרף משאול והלך להושיע את קעילה אף שאנשיו יראו ואמרו לו שאיך נלך בסכנה, שהרי יראו גם ביהודה, ועתה בקעילה יצטרכו לירא גם מפלשתים וגם משאול, ומ"מ בטח בה' שהבטיח לו שיושיע על ידו את קעילה. ותיכף לזה אנו רואים שלא השתמש בגבורתו כלום, כאשר א"ל השי"ת שיסגירוהו אנשי קעילה ביד שאול לא נקם בהם על שרוצים לעשות לו רעה תחת טובה זו שהצילם מיד פלשתים ועתה שהוא בצרה יסגירוהו, וטבע האדם לכעוס ע"ז, וכ"ש גבור שאינו מקפיד כ"כ על רציחה, ומ"מ חזינן שדוד לא כעס עליהם ולא עשה להם כלום אף שהי' יכול לעשות להם רעה, דהא הוא ואנשיו היו גבורים מהם, אך דוד ידע שהגבורה אינו שלו רק של הקב"ה ולכן אסור לו לעשות להם רע דהא יכול לברוח משם ולהנצל משאול, וא"כ חזינן שלא השתמש בגבורתו רק לעבודת השי"ת לעשות משפט וצדקה, ולכן וכל

ישראל ויהודה אותב את דוד [שם יח טז]. ואמרו עוד יש חכמה טובה לבעליה ורעה לבעליה והוא כדבארתי, ומביא שרעה לבעליה כגון בלעם שידע רק לקלל וליעץ עצות רעות ולהכשיל בבנות מואב, וטובה לבעליה כגון יהושע שהוא עניו מאד ולא סמך על חכמתו רק על התורה כפי שמסר לו משה, ולכן כששבחו ליהושע שהי' משקה מחכמתו לכל ישראל אמר להם שבחו למשה, והוא כדבארתי. L

והנה בעבד עברי שנמכר בגניבתו נקבצו לבעה"ב ג' סברות הטועין שמסיתים אותו למשול בו, דהא הוא עשיר נגדו, ובוה שנמכר לו ונקרא אדונו הי' גבור ומושל עליו, ובוה שהעבד גנב חושב שכל האנושי שלו שצריך לבזותו להכניעו ולרדותו בכל האפשר בלא רחמים, וא"כ נמצא שבעבד שנמכר בגניבתו מסיתים להאדון ג' הדברים עשירות גבורה וחכמה להכניע ולרדות בהעבד. ולכן הקב"ה שרוצה לעקור מדות הרעות האלה, שעקירת אלו הוא יסוד קיום כל התורה כדבארתי, הקדים מצוה זו לכל המשפטים להראות שדעת התורה הוא להיפוך, שאף שהוא גנב וגם האדון גבור ועשיר ממנו, מ"מ לא יראה עליו שום התרוממות ולא ירדה בו בפרך ויהי' טוב לו במאכל ובמשתה, שאף שהעבד לא שחה יין ולא אכל בשר מעולם ולא ישן על כר מ"מ עתה שהוא עבד אצל האדון צריך האדון ליתן לו מאכל ומשתה ודירה ומצעות כמו שגזר האדון לעצמו ממש בלי שום גרעון, ואדרבה מחמת זה הוא לפעמים כקונה אדון לעצמו שמוכרה ליתן להעבד יותר [קידושין כ א], אף שבשכיר ובעני לא הקפידה תורה כ"כ, אך בעבד מחמת שמסיתין האדון ג' הדברים לתרע ולהכניע להעבד, לכן צותה תורה בהיפוך ונטתה אל קצה השני כדי שלא יבוא לימשך אחר דעת יצרו הרע, ואדרבה ידע שהעשירות והגבורה אינו שלו רק של הקב"ה, וכן אין חכמתו חכמה האמתית רק דעת התורה, ולא ענשה את הגנב רק לתשלומין ולהמכר אם אין לו לשלם.

אבל כשנמכר שוב צריך לכבוד טוב לו, ושלא להתגדל עליו. ומו גם העבד לשוב בתשובה **והנה** גם העבד כשגנב נכש דברים הנ"ל, שהוא חש לגנוב א"צ לילך ולעבוד להר גניבה בא לו בנקל, ותעה מדו הגבורה, שמאחר שי"ל כה לגנוב ציווי ה'. ועל שכל האנושי מצא שפלוני עשיר וכדומה שטועין ב בנ"א, וא"כ טעה גם בחכמה ש יותר מחכמת התורה, ולכן התיר לדונו גם לכף זכות שבאמת לו באותו יום לא הומין לו הקב"ה ' הוא ובי"ב ולכן גנב, אבל בוד כי ידע גדול החטא, ועל כזה אמ שלא יבזו לגנב וגו' [משלי ו ל אחד שגנב אפשר שאינו רע כ" הי' יכול לעמוד בנסיון, ואף כש לא הי' יכול להשתמט מזה כי מ ולא הי"ל. אבל אחר שעברו ו רוצה לצאת מהאדון, א"כ ני מחטאו והולך בדרכו הרעה לט' ודעת עצמו שאינו חטא כלל וא בזה, ולכן לא איכפת לי' שידעו עבד, שהוא גנב, דאם גנב רק נ באותו רגע או בודאי הי' בוש נ למחות זכר העבירה מן העולם, לעשות כלום כי בע"כ נמכר נשאר בשום אופן עוד להיות עב ומשנשא'ר חזינן שאין סובר גרצע לגנותו ע"ז שגנב. אבל גרצע משום שאולי גנב מצד הג הנה לפ"מ שבארתי מובן מאז עבד דמכניע את עצמו בשביל את חברו מחמת עשירותו, וכן שהקב"ה אינו רוצה בזה, שו התורה כדבארתי. אך מתחלה

WENDEL GOTTESMAN LIBRARY